

10000

ENKELE RESULTATEN VAN WESPENDIEF, SPERWER EN HAVIK UIT HET ROOFVOGELONDERZOEK IN DE BUIKHEIDE 1995-2000.

JAN KOLSTERS EN JACQUES VAN KESSEL

Al zes jaar wordt er in de Buikheide intensief roofvogelonderzoek uitgevoerd en het is de bedoeling om dit nog een aantal jaren voort te zetten. Aan het einde van het onderzoek zal een uitgebreide rapportage gemaakt worden. Tussentijds zullen we door middel van een aantal artikelen en rapporten in het kort enige bevindingen presenteren, zo ook in dit artikel.

Natuurlijk is het niet mogelijk om alle tot nu toe verkregen resultaten te laten zien omdat er voortdurend zaken uitgewerkt worden en er uiteraard steeds nieuwe gegevens worden verkregen. Niettemin willen we jullie een aantal *highlights* niet onthouden.

Doelen

Allereerst natuurlijk de vraag: welke doelen hebben we ons gesteld en welke gegevens worden er verzameld? Voor wat betreft de doelen trachten we een beter inzicht te krijgen in de volgende zaken.

1. Relatie tussen waarnemingstypen en de nestlocatie
2. Voedselsituatie van de verschillende soorten
3. Broedsucces
4. Leeftijdsopbouw
5. Dichtheden
6. Vervolging

Natuurlijk zijn een aantal van deze zaken met elkaar verweven. Zo zal er bijvoorbeeld een zekere relatie bestaan tussen broedsucces en de mate van vervolging.

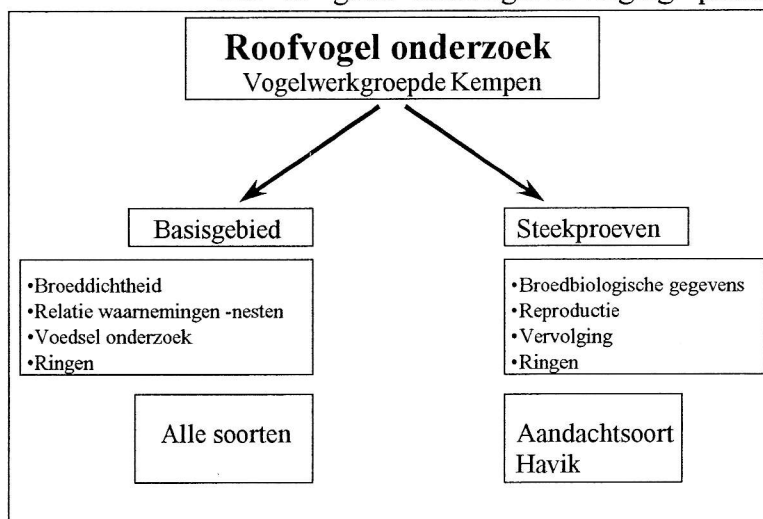
Nu is het eerste doel vrij universeel terwijl de overige meer iets zijn van: "in de literatuur wordt hier veel over gepubliceerd maar hoe zit dat nu eigenlijk in de Kempen?". Toen we aan dit onderzoek begonnen was van al deze zaken maar weinig bekend en

dus waren er redenen genoeg om dit onderzoek te starten.

Gebied

We hadden gedacht dat we eerst maar eens moesten beginnen met één proefgebied omdat we natuurlijk niet precies wisten wat ons boven het hoofd hing. Na een zestal onderzoeksjaren blijkt dit een verstandige keuze. Het is namelijk beter om één gebied goed te doen dan een aantal gebieden globaal en dat geldt dan voornamelijk voor de eerste doelstelling. Het gebied werd de Buikheide omdat het redelijk representatief lijkt voor een Kempisch bos en het vrij centraal in ons werkgebied ligt.

Zoals gezegd heb je je handen vol aan één gebied maar voor één van de doelen was dat niet bevredigend. Dat was het punt van vervolging. Als in de Buikheide wel of geen roofvogelvervolging plaats

Figuur 1. Schematisch overzicht van het roofvogelonderzoek in de Kempen

Tabel 1. Aantal nesten (of broedgevallen) van roofvogels op de Buikheide gedurende de onderzoeksjaren

Soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Wespendief	0	1	0	1	1	0
Havik	1	2	0	3	3	3
Sperwer	3	4	3	5	6	3
Buizerd	4	3	7	8	5	6
Boomvalk	0	1	1	1	1	0

vindt, zegt dat natuurlijk nog niet veel over de rest van ons werkgebied. Vandaar dat we hiervoor een aantal locaties in de Kempen volgen.

Als belangrijkste soort hebben we hier gekozen voor de Havik. De Havik is redelijk goed op te sporen en als er sprake van vervolging is dan staat hij meestal hoog op de lijst. Om een goed beeld te krijgen moet de steekproef groot genoeg zijn en dan liefst ook nog goed verdeeld over het werkgebied. Gelukkig zijn er een aantal leden die een gebied voor hun rekening nemen. En als je dan toch die nesten controleert, kunnen natuurlijk ook meerdere gegevens worden verzameld.

Nu is het opsporen van roofvogel-

vervolging een moeilijke zaak maar door bijvoorbeeld de ruipennen te verzamelen kan al een aardig beeld verkregen worden van de leeftijdsopbouw van de populatie en daardoor ook van de mate van vervolging.

In tabel 1 zijn de aantallen vastgestelde broedgevallen in het bosgebied van de Buikheide per jaar weergegeven.

Relatie tussen de nestlocatie en de plaats en aard van roofvogelwaarnemingen.

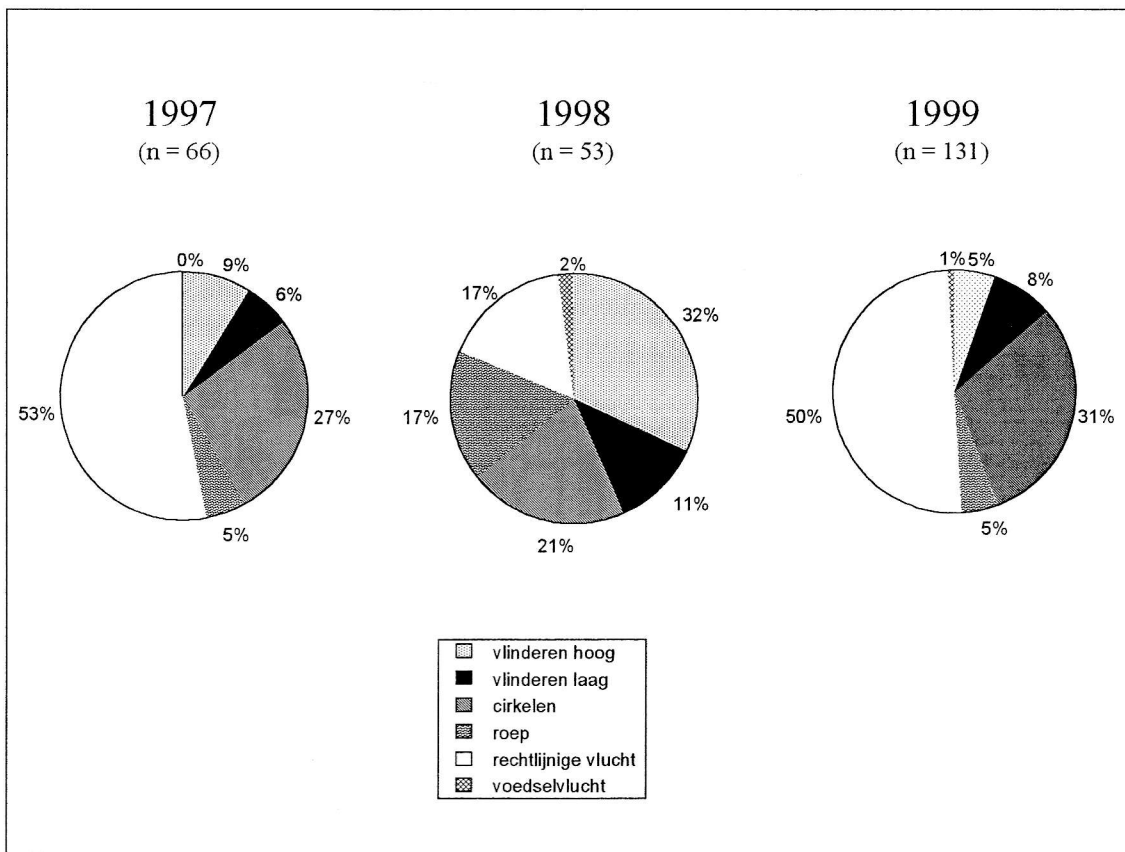
Voor het onderzoek in het basisgebied de Buikheide worden de volgende gegevens verzameld: Alle waarnemingen worden gespecificeerd. Zo wordt bijvoorbeeld onderscheid gemaakt tussen baltsvluchten, cirkelvluchten, roepen etc. Al deze waarnemingen worden nauwkeurig ingetekend op kaart.

Daarnaast wordt ook intensief gezocht naar nesten. Vooral in het basisgebied is het van belang dat alle nesten opgespoord worden, omdat dan pas de waarde van de verschillende soorten waarnemingen getoetst kan worden. Dan kan vastgesteld worden welk type gedrag van de vogels een aanwijzing geeft voor de aanwezigheid van een nest en de plaats ervan.

In figuur 2 zien we bijvoorbeeld dat de plaatsen waar Sperwers cirkelen nagenoeg geen relatie hebben met de locatie van de nesten.

Figuur 2. Relatie tussen waarnemingen van cirkelende Sperwers en de nestlocatie in 1999

Figuur 3. Typen wespendifwaarnemingen in drie onderzoeksjaren

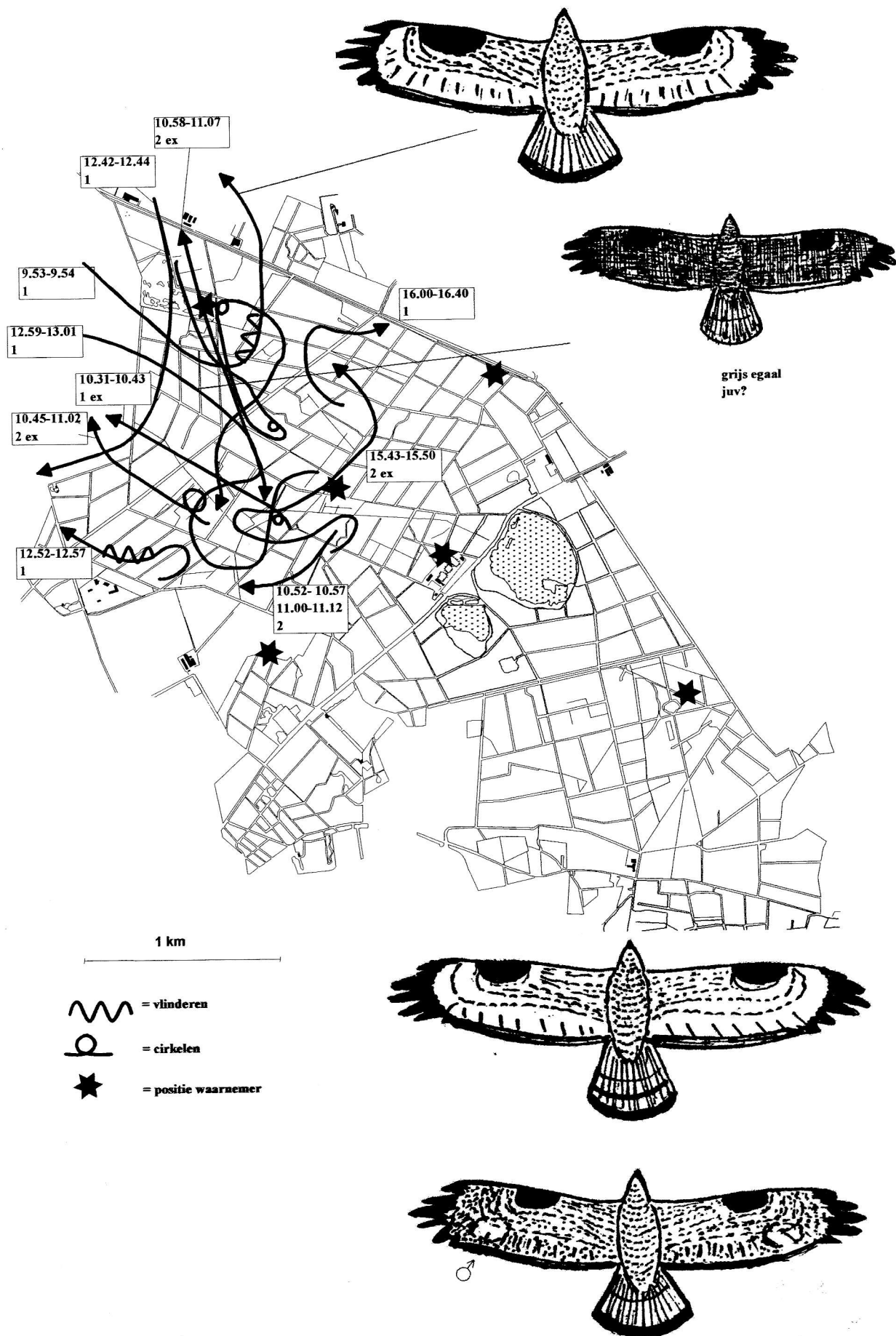
Wespendifwaarnemingen worden niet alleen gespecificeerd maar ook ingetekend op kaart. Bovendien wordt steeds getracht om een schets te maken van de waargenomen individuen.

In figuur 3 zien we de soorten waarnemingen van de Wespendif zoals die gedaan zijn in de jaren 1997-1999. Opvallend is dat het waarnemingen-spectrum van 1997 en 1999 veel op elkaar lijkt en afwijkend is van dat van 1998. In 1997 en 1999 is wel gebroed in het gebied en in 1998 niet. Of hier enig verband bestaat zal een langere reeks van waarnemingen moeten uitwijzen.

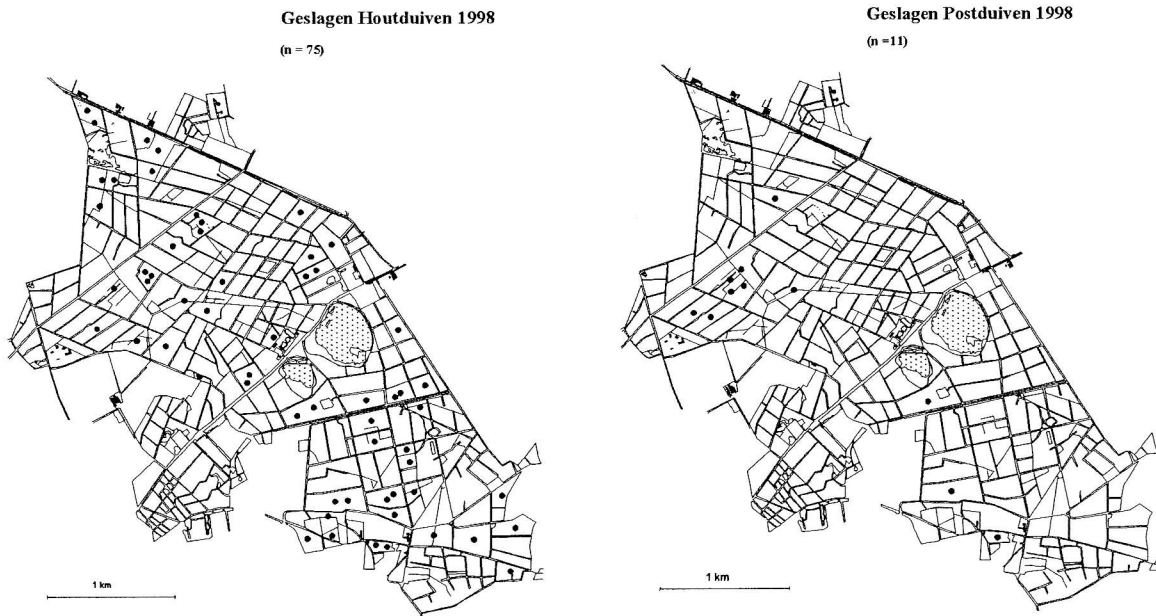
Naast alle waarnemingen die tijdens het seizoen verzameld worden,

houden we voor de Wespendif ook een of meerdere keren een simultaantelling. Verspreid over het onderzoeksgebied zijn dan mensen tegelijkertijd aanwezig. Degenen zonder hoogtevrees nemen plaats in een hoge boom of op de Silo van de WOB. Anderen nemen een strategische plaats op de grond in. De laatste jaren kunnen de onderzoekers steeds contact met elkaar zoeken middels een GSM-telefoon.

Met deze simultaantellingen kan een aardig beeld worden verkregen van het aantal actieve Wespendifen dat op een dag gebruik maakt van het onderzoeksgebied. Figuur 4 geeft een voorbeeld van een totaalkaart van een simultaantelling op 25 juli in 1999.

Figuur 4. Dagkaart simultaantelling Wespensdief op 25 juli 1998

Figuur 5. Vindplaats van geslagen Houtduiven en Postduiven in 1998

Voedselspecialisatie van een Havik

In het Buikheidegebied worden systematisch prooi-resten gezocht en ingetekend. Van geslagen vogels wordt het aantal gevonden slag-en staartpennen geteld, zodat prooien die op meerdere plaatsen zijn geplukt later 'gereconstrueerd' kunnen worden teneinde dubbeltellingen te voorkomen.

Alle percelen zijn genummerd zodat een adequate administratie van alle gevonden prooien per onderzoeksjaar kan worden opgezet. Naast het perceelnummer worden ook de prooi-soort, de vinddatum en het gemiddelde gewicht (uit de literatuur) van de prooi vermeld. Dit alles wordt in een database programma ingevoerd zodat later allerlei doorsneden gemaakt kunnen worden.

In figuur 5 zijn de gevonden resten van de Houtduif en de Postduif in 1998 ingetekend. De Havik in het westelijk deel van het gebied wordt regelmatig jagend op Postduiven waargenomen. De vogel stijgt om een uur of half tien op en blijft op grote hoogte rondvliegen totdat de eerste groepen postduiven over het gebied vliegen. De Havik duikt dan "à la Slechtvalk" op de groep postduiven, die dan meestal in paniek "uiteen spat". Niet zelden heeft de Havik succes.

Ook hebben we wel eens gezien dat de Havik een groepje duiven van de onderkant aanvalt. Onder de groep duiven verschijnt dan ineens de Havik boven de boomkruinen die een van de duiven weggrist uit de groep. Het lijkt er op dat deze Havik een specialisatie heeft ontwikkeld.

Het kaartje in figuur 5 wijst mogelijk ook in die richting. De gevonden Houtduiven zijn vrij homogeen over het gebied verdeeld terwijl de meeste Postduiven vooral in het westelijk deel worden gevonden, in het territorium van de bewuste Havik. Uiteraard hebben we hier ook weer meer waarnemingen nodig om significantie te bewijzen.

Ruiveren

Hierbij doet zich dan ook weer een ander probleem voor. Om te bewijzen dat een bepaalde Havik inderdaad een dergelijke specialisatie heeft ontwikkeld heb je waarnemingen over meerdere jaren nodig om tot een respectabel aantal waarnemingen te komen. Dan moet dus bekend zijn hoelang die bewuste Havik daar aanwezig is.

Om dat uit te zoeken worden door ons zoveel mogelijk geruide pennen verzameld. Deze worden zorgvuldig ingetekend

en bewaard. Aan de hand van die ruiveren proberen we te bepalen hoelang een Havik een territorium bezet houdt.

Als je van jaar op jaar veren vindt met eenzelfde vorm en onderlinge afstand van de bandering dan zijn die waarschijnlijk van dezelfde vogel. Zeker als je de toenemende leeftijd ook van de veren kunt afzien.

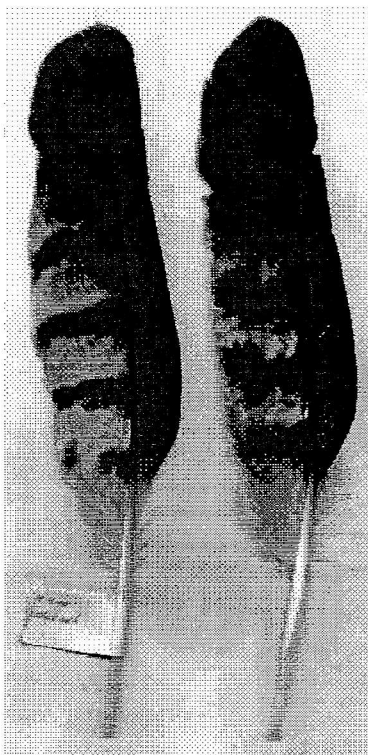
De mate van dichtslibben van de lichte vensters tussen de donkere banden zegt namelijk iets over de leeftijd van het individu. In figuur 6a zijn een tweetal veren te zien waarvan de linker aan een jonger exemplaar toebehoort dan de rechterveer. Bij de rechtse veer zijn de lichte vensters meer dichtgeslibd.

De linkerveer is van een tweedejaars vogel. De lichte vensters vertonen fijne vlekjes en de bandering op de buitenvlag is nog duidelijk zichtbaar. De rechterveer is afkomstig van een vier

jaar oude vogel. De lichte vensters zijn al voor een groot deel dichtgeslibd en de bandering op de buitenvlag is nagenoeg afwezig.

De veren in figuur 6b zijn van heel oude vogels, van waarschijnlijk ongeveer tien jaar oud. De vensters zijn nagenoeg dichtgeslibd maar bandering is nog goed herkenbaar. De vorm en de onderlinge afstand tussen de banden is echter verschillend. Dit soort zaken maken individuele herkenning vaak mogelijk.

Op die manier proberen we inzicht te krijgen in de leeftijd en de "doorstroming" van Haviken in de verschillende territoria. Het blijft dus zaak om voldoende ruipennen te verzamelen met regelmatige tussenpozen want veren die te lang buiten hebben gelegen zijn niet meer geschikt voor analyse.

a.

b.

Figuur 6. Geruide handpennen van Havik

Leeftijdsopbouw van de havikpopulatie in de Kempen.

Verspreid over de Kempen worden ongeveer 35 havik-territoria jaarlijks gevolgd. Niet alle territoria krijgen evenveel aandacht maar alles bij elkaar geven deze territoria een aardig beeld van de populatie-opbouw. Een eerste analyse van vijftien individuen geeft de leeftijdsopbouw die we in het jaar 2000 hadden. (zie tabel 2)

Tabel 2: Leeftijdsverdeling van de Havik in de Kempen in 2000 (n=15)

Leeftijd	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5-6 jaar	7-10 jaar	>10 jaar
Aantal	3	1	0	2	3	4	2

Gezien het feit dat 20% van de vogels pas 1 jaar oud is, mag enige onnatuurlijke sterfte niet worden uitgesloten. Maar er is toch nog een redelijke spreiding over alle leeftijden. Dit wijst niet op een sterke vervolging.

Tot slot

Bovenstaand overzicht geeft een impressie van het roofvogelonderzoek dat in totaal 10 jaar zal lopen. Het zijn slechts een paar voorbeelden van de activiteiten en voorlopige resultaten. Natuurlijk is er nog heel veel werk te verzetten voor we een totale, afrondende, rapportage kunnen presenteren. Lopende het onderzoek kom je vaak tot nieuwe inzichten en ideeën en je weet dus van tevoren nooit precies waar het allemaal gaat eindigen. Maar een ding staat vast en dat is dat we als groep de intentie hebben om dit onderzoek tot een goed einde te brengen. Dat geldt voor het "Buikheide team" maar ook voor de mensen die elders in ons werkgebied roofvogelonderzoek verrichten.

Gezien de enorme hoeveelheid veldwerk die al verricht is (vaak meer dan 160 veldbezoeken aan de Buikheide in één seizoen) hebben we een schat aan gegevens verzameld. Deze zal dus aan het einde van het onderzoek nog ongeveer twee keer zo groot zijn. Over de

uitwerking en presentatie hiervan is al menig avondje gediscussieerd en dat zal ook nog wel even voortduren. Hoe het er uiteindelijk allemaal uit zal zien weten we nog niet precies. Maar zeker is wel dat de basis gelegd is, met datgene waarmee een vogelwerkgroep zich mee bezig behoort te houden, namelijk feiten verzamelen uit het veld en die zodanig verwerken dat we een beter beeld krijgen van het vogelgebeuren in de Kempen.

Terloops worden gesprekken gevoerd met mensen die je in het veld tegenkomt. Het is interessant om te constateren hoe de beelden met betrekking tot roofvogels, uiteenlopen bij verschillende individuen, zoals daar zijn jagers, beheerders, duivenhouders of gewoon geïnteresseerde wandelaars en natuurlijk vogelaars. De beelden zijn vaak gekleurd door verschil in interesse en beleving. Aan ons dus de taak om door gedegen onderzoek, gebaseerd op objectieve feiten, deze beelden wat nader tot elkaar te brengen. Dat dat ook nog erg leuk is om te doen hebben we de eerste zes jaren al ervaren.

Erg getroffen waren we door het wegvallen ons vaste teamlid Hendrik Broeren. Hendrik die als geen ander rustig, onverstoortbaar en volhardend het wel en wee van de roofvogels op de Buikheide gadesloeg. Ziedaar de juiste eigenschappen voor een roofvogelonderzoeker die uit het grote complex aan factoren in zo'n bosgebied moeizaam de schaarse puzzelstukjes verzamelt en aan elkaar probeert te passen. We zullen deze puzzelstukjes van Hendrik voortaan moeten missen.

Verder natuurlijk dank aan de overige vaste medewerkers van het Buikheide-project te weten: Pieter Wouters, Albert Vrijaldenhoven en Wim Deeben.

